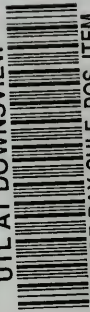

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 11 01 02 010 6

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BC	al-Akhdari, 'Abd al-Rahman
66	ibn Muhammad
A7A759	es-Sened ul-muhkem fi
1886	tercumat is-Sullem

3914

18/444

فہرست

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

al-Akhdarī, 'Abd al-
Raḥmān ibn Muḥammad
السند المحکم

فی
ترجمة السلم

مترجمی

قرشی زاده محمود ندیم

es-Sened ul-muḥkem fi
tercūmet is-süllem

معارف نظارت جلیله سنک ۲۸ جادی الاولی سنه ۱۳۰۳

تاریخ و ۱۱۰۸ نومرولی رخصتنامه سیله شرق

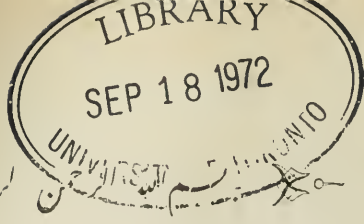
چارشوسنده سلیمان افندینک مطبعه سنده

طبع اولمشدر

استانبول

۱۳۰۳

BC
66
A7A759
1886

احمدك يا من تزين المنطق بتوحيد ذاته . وأخذت المقدمات
نتائجها الصادقة من بدع صنع وآياته . وأصلى واسلم على
سيدنا ومولانا محمد عبدك ورسولك الذي كليات محاسن الورى
جزء من بحر عرفته واتقانه . وتصورات اهل الحقيقة فرع
من اصل تصديقاته وبرهانه . وعلى آله واصحابه الذين
حجوا خصماتهم بالدليل الواضح والقول الشارح . وارفع
أكف الدعاء لحضرة امير المؤمنين وامام المسلمين . غيث
المستطرين . غوث المستنصرين . مالك رقاب الامم . ظل الله
فى العالم . حجة الحق . خليفة الرسول على الخلق . تاج
ملوك الورى . بدر الخلافة الكبرى . عميم العواطف .
محيى العلوم والمعارف . سلطان البرين والبحرين . خادم الحرمين
الشريفين السلطان ابن السلطان السلطان الغازى (عبد الحميد خان)
ابن السلطان الغازى عبد الحميد خان . ادام الله ايام خلافته
و دام بساط الامن منشورا للامم فى ظل ظليل سلطنته وحجايته
ما اختلف الملوان . وتعاقب العصران .

ملك فى عصره قد نثرت * ما طوى الدهر أكف الأدب
ففتحلى الجيد من أيامه * بحلى تُفجّل طوق الذهب
وسماء الملك فيها أشرقت * شمس فضل مالها من مغرب
فاستنار الكون علما وسرت * ظلمات الجهل عن كل غي
ضاعف الله له الاجر ولا * زال يتلى اسمه فى الخطب

اما بعد منشأ انواع فیض و سعادت اولان علم و معرفتک جایه مخصوصه حضرت ظل الهی به مظهریتی ایله طریق ترقیده کل یوم قطع مراتب ایله کده بولنسی اهل وطنک موجب تزايد شوق و غیرتی اوله رق کافه سی ولی نعمت بی منتزاد شاهزاد منور حضرت تلمینک باعث افزایش انوار فنون اولان افکار منوره حضرت خلافتیناهی و انواع عنایات بی غایات تاجدار یلرینه قارشو نعمت شناسانه و محمد تکارانه ایکی صنفه آریلوب الارندن کلدیکی قدر افاده و استفاده چالشقمده و سایه معارف پیرایه جناب ملوکانه ده بوشوق عمومی ایله معارف نامنه پیدرپی وقوعه کلان خدمتله حکمت حکومته برر قیت و یر یله رل اولاد وطن بروجده مطلوب عالی دائماً تحصیل علم و معرفته تشویق بیورلته اولدیغی جهته بوعبد حقیر یعنی جناح نجاح سلطنت سنییه التجاود خالته مظهر انواع عاطفت و نائل جمیع سعادت اولان چرکس قومندن قبارطای قبیله لی قرشی زاده محمود ندیم ابن الحاح طاهر شو عصر مسعود حضرت پادشاهیده اخلاف وطنه مورانه ر خدمتله بقدر الطافه تحدیث نعمت ارزوسنه دوشوب علامه اخضری علیه رحمة الباری نک حفظ قواعد منطقیه بی تسهیل ایچون یوزبو قدر یلیدن عبارت اولمق اوزره نظم و تالیف و دیباچه سننده سمیه بالسلم المنورق • یرقی به سماء علم المنطق • یتیله تسیمیه و توصیف ایلدیکی مختصر لطیف بعض محققین کلانندن مقتبسما

ایضاحات لازمه علاوه سیله ترجمه شرح و ترجمه و بعد تیسرا ختم
 « السند المحکم فی ترجمه السلم » ایله تسمیه ایلدم . اهل علم
 و ادبک بواثر ناچیز مده کوره جگری
 خطاری علو قدر و شانلری
 اقتضایجه نقصان بضاعده
 باغشلايه جقلمری درکاردر
 و بالله التوفیق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الَّذِي قَدْ أَخْرَجَنَا * نَتَائِجَ الْفِكْرِ لَا رَبَّاءَ الْجَنَى
وَحَطَّ عَنْهُمْ مِنْ سَمَاءِ الْعَقْلِ * كُلِّ حِجَابٍ مِنْ سَحَابِ الْجَهْلِ
حَتَّى بَدَتْ لَهُمْ شَمْسُ الْمَعْرِفَةِ * رَأَوْا مُخْذِرًا تَهَاوَنَ كَشَفَهُ

« قَدْ أَخْرَجَنَا » الف اطلاق ایچوندر اخراجك ایجاد ایله تفسیری
اظہار ایله تفسیرندن احسندر « نَتَائِجُ الْفِكْرِ » نَتَائِجُ نَتِیجَه نَك
جَمْعِ نَتِیجَه لَغْتَه ثَمَرَه در اصطلاحده قولینك لذاتهما تسلیندن
لازم کلان قولدر فکر لَغْتَه نَفْسُک مَعْقُولَاتَه حرکتیدر محسوساتده
حرکتی ایسه تخیلدر واصطلاحده كَرُک تصویری اولسون و كَرُک
تصدیق اولسون بر مجھولہ توصل ایچون امرین معلومینك
ترتیبدر اولکی مثلاً انسانك تعریفده حیوان ناطق کبی و ثانی
حدوث عالم اوزرینه استدلالده (العالم متغیر وکل متغیر حادث)

کبی (لاریاب الحجی) اخر جایه متعلقدر ارباب جمع رب در رب معانی منظومه آتیه به اطلاق اولوب بوراده مراد صاحب معناسیدر .

قریب محیط مالک ومدبر * مرب کثیر الخیر والمول للنعم وخالقنا المعبود جابر کسرنا * ومصالحنا والصاحب الثابت القدم وجامعنا والسیداحفظ فهذه * معان أتت للرب قادع لمن نظم حجی کسرو قصر ایله عقل معناسنده در آل عهد علمی ایچون اولوب معهود فرد کاملدر عقل برنور روحانیدر که نفس انکله علوم ضروریه ونظریه بی ادراک ایدر بو حالده اصل مدرک نفس اولوب عقل انجق نفسک ادراکنده آتدر مصنف علیه الرحه نتایج وفکرو عقل ایله کتابی تصدیر ایتسنده براعت استمال وارددر (و حظ) سببک مسبب اوزرینه عطی قبیلندن اوله رق (قد أخرج الخ) قولى اوزرینه معطوفدر حظ فی الاصل ازاحه یعنی یوقاریدن اشاغی به المق معناسنده اولوب بیده مجاز مرسل اوله رق مطلقا ازاحه حسیه به و صکره علاقه مشابیه ایچون ازاحه معنویه به اطلاق واندن بو معنایه اوله رق استعاره تبعیه طریقله حظ لفظی اشتقاق اولمشدر .

(عنهم) ضمیر ارباب حجایه عائددر (من سماء العقل) جار و مجروردن بدل اولوب من عن معناسنده در (کل حجاب) حظ نک ففیولیدر (شمس المعرفه) فاعل بدتدر شمس بر ایکن بوراده جمع اولنسی یا تعظیم ایچوندر یا خود ایام ومحالی اعتباریله در

(رأوا) قولندن فاء تقریبیه محذوفدر (مخدراتها) ضمیر
شموسه یا خود معرفته عائددرکه استعاره تصریحیه طریقله
مخدراتدن مسائل خفیه مراددر ضمیره اضافتی بوکاکرینه اولوب
رؤیت وانکشاف ترشیدر (منکشفه) مخدراتدن حالدر
(مفهوم ایات) جد و ثنا اول ذات اجل واعلايه خاص
وسزادرکه ارباب عقل وشعوره ترتیب امور معلومه ایله اندن
استحصال نتائج مطلوبه ایتمک خصیصه سنی اعطا بیورمشدر
وانلردن ظلام جهلی سمدن سحاب صییررکی ازاله ایتمکله شمس
تابان معرفت انلره عرض طلعت ایش و علم و عرفانک معانی
معضله سی کندیلرینه مرئی و منکشف اولمشدر .

نَحْمَدُهُ جَلَّ عَلَى الْإِنْعَامِ * بِنِعْمَةِ الْإِيمَانِ وَالْإِسْلَامِ
مَنْ خَصَّنَا بِخَيْرٍ مِنْ قَدَارِ سَلَا * وَخَيْرٍ مِنْ حَازِ الْمَقَامَاتِ الْعُلَا
مُحَمَّدٌ سَيِّدُ كُلِّ مَقْتَنِي * الْعَرَبِيِّ الْهَاشِمِيِّ الْمُصْطَفِيِّ
صَلَّى عَلَيْهِ اللَّهُ مَا دَامَ الْحَيُّ * يَخُوضُ مِنْ بَحْرِ الْمَعَانِي الْجَا
وَالِهِ وَضَحْبِهِ ذَوِي الْهَدْيِ * مِنْ شَبَّهُوا بِأَنْجَمٍ فِي الْإِهْتَدْيِ

مصنف « ان الحمد لله نحمده » حدیثنه اقتداء ایکی دفعه
جد ایلدی اولکی ترکیده محمود علیه ذات اولدیغندن ا کا
مناسب اوله رق دوام واستمراری اقاده ایدن جله اسمیه و بوراده
محمود علیه انعام اولدیغنه نظرا تجددی مفید اولان جله فعلیه

کتوردی « جل » جمله اعتراضیه در که مصنف بونکه
 انشاء تعظیم قصد ایلدی یا خود ماضویه اولدیغی ایچون قد
 تقدیر یله حالیه در « علی الانعام » علی لام معناسنه در
 « وان تدعوا نعمه الله لاتخصوها » آیت کریمه سی موجب
 نعم الهیه لاتعد ولا تخصی اولدیغی حالده نعمت ایمان واسلامی
 ذکر ایله تخصیص ایلمسی بونممت جمیع نعمت اجل واساسی اولمسنه
 مبذر « من خشنا » مبتدا محذوفه خبر در جمله سی
 استثنایه بیانیه اولوب « من الحمدود » سؤال مقدرینک
 جوابده مسوقدر « بخیر من الخ » ائمه کلامدن اولان اهل
 تحقیقک بیانلری اوزره علیه الصلوٰة والسلام افتد مزک خیریتی
 تفضل الهی ایلدر « العلا » جمع علیادر (محمد)
 یابدل و یا خود عطف بیان اولمق اوزره جری عربیه راجح ایسه ده
 تعظیه مناسب اولان مبتدا محذوفه خبر اوله رق رفعیدر که
 او حالده جمله مستأنفه اولور (سید کل مقتفی) لفظ
 شریفدن بدل یا خود عطف بیاندر مقتفی متبع معناسنه اولوب
 رسول دیمکدر (یخوض) حقیقتده خئس نفس اولوب
 عقل انک آلتی اولدیغندن بو کلامده مجاز عقلی وارددر (من بحر
 المعانی) بچاندن حال متقدمه در (لجا) یخوض نک
 مفعولیدر لجاج جمع لجه در که استعاره تصریحیه طریقیله مسائل
 صعبه مراد در و قرینه سی لفظ معانی اولوب یخوض
 ترشیدر مصنف (من شبهوا الخ) قولیه (یا محمد اصحابک

عندی کالجوم فی السماء بعضها ضوء من بعض فن أخذ
 بشئ مما اختلفوا فيه فهو علی هدی عندی (حدیث
 قدسیسندہ و بوابدہ مروی اولان سائر احادیث شریفہ
 اشارت الیہ (فی الہتدا) مصدر بناء مفعولدرکہ
 مشبہ و مشبہ بہدن ہر برینہ صفت اولہ یلور (مفہوم آیات)
 نعمت ایمان و اسلامی احساندن طولای دخی حق جل
 وعلایہ عرض محمدت و عبودیت ایدرز اول ذات ذی کبریا کہ
 بزی خیر المرسلینہ و حائز مقامات شرف و سماعات اولمش
 بالجملہ مقربینک بہنی بولنان محمد الامینہ امت قلمقلہ ممتاز
 الیہ عقل بشر بحر معانی انکیزلرنندہ شناور اولدقجہ
 حق سبحانہ و تعالی سید جمیع رسل اولان اول خیر الانامہ
 و اقتداریلہ حصول اہتدادہ انجم مثال بولنان آل و اصحاب
 کرامہ صلاۃ و سلام ایتسون .

وَبَعْدُ فَلَمَنْطِقُ لِلْجَنَانِ	✽	نَسَبَتْهُ كَأَنَّخَوْ لِّلْسَانِ
فَيَعْصِمُ الْاَفْكَارَ عَنْ غَيِّ الْخَطَا	✽	وَعَنْ دَقِيقِ الْفَهْمِ يَكْشِفُ الْغَطَا
فَهَاكَ مِنْ اُصُولِهِ قَوَاعِدَا	✽	تَجْمَعُ مِنْ فَنُونِهِ فَوَائِدَا
سَمِيَتْهُ بِالسَّلَامِ الْمُنُورِقِ	✽	يُرْقَى بِهِ سَمَاءُ عِلْمِ الْمُنْطِقِ
وَاللَّهِ اَرْجُوْاَنْ يَكُوْنَ خَالِصَا	✽	لَوَجْهِهِ الْكَرِيْمِ لَيْسَ قَالِصَا
وَأَنْ يَكُوْنَ نَافِعَا لِّلْمُبْتَدِی	✽	بِهِ اِلَى الْمَطَوَّلَاتِ يَهْتَدِی

(فالمنطق) فأقول المنطق الخ تقدیرنده درکه مصنف
 بو قوليله بعض فضلائك بوجه آتی نظم ایلمدیکی مبادی
 عشره دن برینه یعنی بوفنك ثمره و فائده سنه اشارت ایلمشدر .

ان مبادی کل فن عشره * الحد والموضوع ثم الثمره
 وفضله ونسبه والواضع * والاسم الاستمداد حکم الشارع
 مسائل والبعض ببعض اکثنی * ومن دري الجميع حاز الشرفا

ایمدی بوفنك واضعی (ارسطاطاليس) در و استمدادی
 عقلدن اولوب مسائلی ایسه هیئت معرفات و اقیسه دن
 و بونثره متعلق شیلردن باحث اولان قضایای نظریه دن
 عبارتدر فضلی علوم سائره یه فائق اولمسیدر لکن
 بعض علوم جهت اخرا دن طولایی منطقه فائقدر
 منطق حکمی ایسه مصنفك اشاعیده ذکر ایتدیکی در
 موضوعی تصورات و تصدیقاتدر (للجنان) مبتدای
 حال اولان محذوفه متعلقدر که تقدیری منسوب
 للجنان در یاخود مابعدی اولان نسبتیه یه متعلقدر
 (نسبتیه) ضمیر منطقه عائددر (کالنحو) کنسبه النحو
 تقدیرنده در لسان نخودن حال اولان محذوفه متعلقدرکه
 تقدیری منسوباً للساندر (وعن دقایق الفهم) نولندهکی
 و او مابعدینه داخل اولوب دقایق فهمه اضافتی صفتك

موصوفه اضافتی قبیلندندر فهم مفهوم معناسنه اولوب
 تقدیری (ویکشف الغطا عن المفهوم الدقیق) درکه
 بونده کنایه و تخیل طریقیله استعاره واردر شویله که دوق
 فهمی شیء مغطی به تشبیه و اسم مشبهه می حذف ایله لوازمندن
 اولان شیء که غطادر تخیلا اثبات ایلدی و کشف لفظی
 ترشحیدر (الفطا) کسر غین معجمه ایله حائل و پرده
 معناسنه در (فهاک) فاء شرط محذوفدن افصاح
 اولمشدر هاک لفظنک مجموعی یاخود یالکز ها اسم فعل
 اولوب بو حالده کاف حرف خطایدر (قواعدا) اسم
 فعلک مفعولیدر (تجمع) ضمیر مستتر قواعد یاخود
 مخاطبه عائددر (من فنونه) فوائدی بیان اولوب
 فنون ایله مراد قواعد کلیه دن مستفاد اولان فروع جزئیه در
 (فوائد) تجمع نک مفعولیدر (والله) لفظ شریف
 تعظیم اوزره منصوبدر دینلک مواذی ادبدر (لوجهه)
 معلومدر که حق تعالی حضرتلری ایچون وجه یاخود ید
 اولسنی ایهام ایدر قول هر زره ده کلورسه تأویلی لابدر
 نته که (وینی وجه ربک) و (یدالله فوق ایدیهم) آیتلرینک
 تفسیرنده وجهی ذات ایله ویدی قدرت ایله تفسیر ایتشدر
 (قالصا) قالص دوه نک شقتیندن برینه دیناور لکن
 بوراده اسم مقیدک مطلقه اطلاق قبیلندن مجاز مرسل اوله رق
 قالص ایله ناقص مراد در (مفهوم ایسات) اسمله

وحدله وصلوله دن صکره بن دیرم که منطقک جمنانه نسبتی
 نحوک لسانه نسبتی کبیرد زیر منطق افکاری خطادن
 حفظ و مفهوم دقتدن غطا و حجابی کشف و رفع ایدر .
 ایدمی سن فن منطقک اصول قواعدینی اخذ و ضبط ایت که فنون
 و فوائدینی جمع ایلیمه سین . سماء علم منطقه آلت ارتقا و لمق
 اوزره (سامنورق) ایله تسمیه ایلدیکم اشبو اثرمک افاده ده
 قالص و ناقص اولموب ذات کبریمی ایچون خالص
) یعنی قصد شهرت و محمدت کبی ابطال عمل ایده جاک شیردن
 عاری و حسی (اولاسنی و مبتدی ایچون مطولاته اهتداسنه
 مدار کافی اولمق اوزره نافع قیلمسنی مولای متعالدن نیاز
 و اقبال ایدرم دیمکدر .

(فصل فی جوار الاشتغال)

وَ الْخُلْفُ فِي جَوَازِ الْأَشْتِغَالِ	✽	بِهِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَقْوَالٍ
فَابْنُ الصَّلَاحِ وَ النَّوَاوِيُّ حَرَّمَا	✽	وَقَالَ قَوْمٌ يَنْبَغِي أَنْ يَعْلَمَا
وَالْقَوْلُ الْمَشْهُورَةُ الْحَيَّةُ	✽	جَوَازُهُ لِكَامِلِ الْقَرِيحَةِ
تَمَارِسِ السُّنَّةِ وَ الْكِتَابِ	✽	لِيَهْتَدِيَ بِهِ إِلَى الصَّوَابِ

(واخلف) اختلاف متناسنه اسم مصدر در و کلامده

اكتناء اولوب (فی جواز الاشغال وفي عدمه) ديمكدر
 ضمير علم منطقه عائد ايده ده بوراده مراد بعض كتب متقدمين ده
 مذکور اولوب ضلالت فلاسفه دن خالی اولميان مباحث
 منطقه در والابومتن ايله مختصر سنوسی وایسا غوجی وسائر کبی
 آثار متأخرین ايله اشتغال اويله مختلف فیه اولوب بلکه هر
 اقلیم اهالیسی اوزرینه فرض کفایه در (علی ثلاثة)
 تنوی ايله درکه اقوال اندن بدلدرد (النواوی) علی ذی القیاس
 شام قراسندن نوی قریه سنه منسوبدر زیرا قیاس اولان نووی
 کلمسی ایدی (ینبغی) انبناء ايله بوراده مراد استجابدر
 (مفهوم ایات) منطق ايله (یعنی ضلالت فلاسفه دن
 خالی اولميان مباحث منطقه ايله) اشتغال اولمسنک جواز
 وعدم جوازی حتمده اختلاف اقوال علما وچ کونه در امام
 ابن الصلاح و امام نووی انکاه اشتغالی تحریم ایشلردر بر طاقمی ده
 بلمسنک مستحب اولدیغنه قائل اولشلردر (امام حجة الاسلام
 الغزالی بونلر دندر) قول مشهور معمول به بودر که
 کامل القریحه اولوب عقائد حقیه عتائد باطله دن تفريق
 ايده جک مرتبه ده کتاب وسنت ايله ممارسه سی بولنان کمسنه
 ایچون منطقیات ايله اشتغال جائزدر زیرا او کمسه انکاه حق
 وصوابه اهتدا ایدر .

(انواع العلم الحادث)

ادراك مفرد تصورا علم * ودرك نسبة بتصدیق وسم
وقدم الاول عند الوضع * لانه مقدم بالطبع

(ودرك نسبة) وادراك وقوع نسبة حكمية ديمكدر
(مفهوم بيتين) ادراك مفرد (يعنى مشتمل نسبت حكميه
اوليان ادراك) (تصور) ناميله معلوم وادراك
وقوع نسبت حكميه (تصديق) اسميله موسوم اولدى . ذكر
وتحرير وتعلم وتعليم وقتنده اولى يعنى تصورى تصديق اوزرينه
تقديم ايت زيرا تصورك تصديقه تقدم طبيعىسى واردر .
مترجم ديركه تقدم بش نوع اولوب انلرى بعض فضلا نظم آييده جمع
ايتشدرد :

وخسة أنواع التقدم يافتى * أقر بهايت من الشعور واعترف
تقدم طبع والزمان وعلة * ورتبة أيضا والتقدم للشرف

برنجيسى (تقدم بالطبع) در : اثنيه نسبتله واحدك
وتصديقه نسبتله تصورك تقدمى كى . ايكنجيسى
(تقدم بالزمان) در . ابنه نسبتله ايك تقدمى كى اوچنجيسى

(تقدم بالعله) در : پارمده کی یوزو کک حرکتد نسبتله پرمغک
 حرکتک تقدمی کبی . دردنجیسی (تقدم بالرتبه) در
 امامک مأومده تقدمی کبی . بشنجیسی (تقدم بالشرف) در
 عالمک جاهله تقدمی کبی . تم کلام المترجم .

وَالنَّظَرُ مَا احْتِاجَ لِلتَّأَمُّلِ * وَعَدْسُهُ هُوَ الضَّرُورِيُّ الْجَلِيُّ

(والنظری) وزن ایچون اسکان یاء ایله در عکس ایله
 مراد ضد و مقابل دیمک اولوب یوقسه اشاغیده ذکر
 اولنه جق عکس اصطلاحی دکادر بویتده مصنف علم تصوری
 وتصدیق دن هر برینک شامل اولدیغی نظری و ضروری بی
 تعریف ایتشدر (مفهوم یت) علم نظری تأمله (یعنی
 کرك تصوری و کرك تصدیق اولسون فکر ونظره) محتاح
 اولان ادراکدر مقابلنه ضروری تعبیر اولنورکه تأمله
 محتاح اولیان ادراک دیمکدر اکا (جلی) و (بدیهی) دخی دینور

وَمَا بِهِ إِلَى تَصَوُّرٍ وَصَلَ * يُدْعَى بِقَوْلِ شَارِحٍ فَلْتَبْتَهَلَ
 وَمَا لَتَصْدِيقٍ بِهِ تَوْصِلًا * بِجَعَةِ يُعْرَفُ عِنْدَ الْمُعْلَا

(به الی تصور) وصلیه متعلتدر (وصل) بناء مفعول
 ایله توصل معناسنه اولوب مانک وصله سی یاخود صفتیدر

(فلتبتهل) فلتجتهد في البحث معنائه اوله رق تكمله بتمدر
 (يعرف) يسمى معنائه در (عند العقلا) ال عهد ايچون
 اولوب معهود بوفنك اربايدر (مفهوم يتين) كندوسيله
 تصورہ توصل اولنان شيئه (قول شارح) دينور
 (انسانك تعريفنده جوان ناطق كبي) ايمدى سن سعي
 واجتهاد ايت . و كندوسيله تصديقه توصل اولنان
 شيئه عند العقلا (يعني ارباب فن منطق عندنده) (حجت)
 وقياس تسميه اولنور (حدوث عالم اوزرينه استدلالده
 المعالم متغير وكل متغير حادث دينلك كبي)

(انواع الدلالة الوضعية)

دلالت يا وضعيه ويا عقليه ويا خود عاديہ اولمتدن وبونرك
 هر رنده دال على المعنى اولان شئ الفاظ قسمندن ويا خود
 لفظك غيرى بر قسمدن بولمتدن خالى اولما مغله اقسام دلالت
 التى به بالغ اولور . مناطقه يالكز دلالت لفظية وضعيه دن
 بحث ايله دلالات سائرہ بي ترك ايلدكرندن مصنف دخى افاده سنى
 اكا قصر ايتشد . بالاده (انواع الدلالة الوضعية)
 ديوب لفظيه قيدىنى واشاغيده (دلالة اللفظ الخ) ديهرك
 وضعيه قيدىنى حذف ايلكده صنعت احتباك واردر .

دلالة اللفظ على ما وافقته * يدعونها دلالة المطابقة
 وجزئته تضمنًا وما لم * فهو التزام ان يقبل التزام

(و جزئه) علی حرفک معمولی اوزرینه معطوفدر
 (تضمنا) فی الاصل مضاف الیه ایکن مضاف محذوفک
 مقامنه اقامه اولتمشدرکه یدعون نک معمولی اولان دلالة المطابقه
 اوزرینه معطوفدر بویه عاملین مختلفینک معمولینی اوزرینه
 عطف اخفش ایله کسائی عندنده جائزدر بناء علیه اصل ترکیب
 (ودلالة اللفظ علی جزء ما واقعہ یدعونها دلالة تضمن) در
 (مفهوم بیتین) لفظک وضعاً معنای موافقی اوزرینه
 (مثلاً لفظ انسانک حیوان ناطقه) دلالتنه دلالت مطابقه
 ومعنای مطابقک جزئه (یعنی مثلاً لفظ انسانک بالکز حیوانه
 یاخود ناطقه) دلالتنه دلالت تضمنیه دینلور (قابل علم
 وصنعت کتابت کبی) لفظک ذهنده لازمده دلالتی دلالت
 التزامیه در اشبو لازمک ذهنی اولسی مشروطدر .

(فصل فی مباحث الالفاظ)

مستعمل الالفاظ حیث یوجد * اما مرکب واما مفرد
 فأول ما دل جزؤه علی * جزء معناه بعکس مثلاً

(حیث یوجد) فی ای ترکیب یوجد وینطق به دیمکدر
 (علی جزء) ضم زای ایله در تلاده مستتر اولان ضمیر مایه

و ضمیر مقدر منصوب مرکبه عائد اولوب تقدیری مانلاه در
 (مفهوم بیتین) الفاظ مستعمله بولندیغی موقعده یا مرکب
 و یا خود مفرد اولور . اولکیسی (مرکب) ائکجینک عکسنه
 اوله رق اول لفظدر که انک جزئی معناسنک جزئنه دلالت
 ایلله . (مفرد) اول لفظدر که انک جزئی معناسنک
 جزئنه دلالت ایلله یه (شو حالده غلام زید کبی مرکب
 اضافی و حیوان ناطق کبی مرکب تقییدو . وزید قائم کبی مرکب
 اسنادی مرکبه اسم و فعل و حرف و علم اولدقلری حالده
 عبدالله و حیوان ناطق و جمده الاسلام امشالی الفاظ مفردده
 داخل اولور) .

وَهُوَ عَلَى قَسَمَيْنِ أَعْنَى الْمَقْرَدَا * كَلَّمَى أَوْ جَزئِيَّ حَيْثُ وَجِدَا
 تَفْقِهِمُ اشْتِرَاكَ السُّكَلَى * كَأَسَدٍ وَعَکْسُهُ الْجَزئِيَّ

(وهو) بیت سابتده کی مانلادن مفهوم اولان تالی یه
 عائددر (أَوْ جَزئِيَّ) تئل حرکه و منع صرف ایلله در
 (وجدا) انف اطلاق ایچو ندر (تَفْقِهِمُ اشْتِرَاكَ) خبر
 مقدم اولوب (السُّكَلَى) مبتدا مؤخردر
 (مفهوم بیتین) مفرد ایکی قسم اولوب قنغی ترکیبده
 بولنورسه یا کالی و یا خود جزئی در کلی بین الافراد اشتراکی

افهام اید ندر اسد کبی انک عکسی جزئی در (که بین
الافراد اشتراکی مفهم اولیای ندر علم اولدیغی حالد
زینت کبی)

وَأَوَّلَ الذَّاتِ إِن فِیْهَا نَدْرَجٌ * فَانْسِبَهُ أَوْ لِعَارِضٍ إِذَا خَرَجَ

(واولا) اشتغال اوزره منصوب اولوب (فانسبه)
دهکی فاعزائد درکه تقدیری (واولا للذات انسبه ان اندرج
فیها) در (اولعارض) او انسبه لعارض دیمکدر
(اذا خرج) اذا خرج عن الذات تقدیر نده در (مفهم
بیت) اولی (یعنی کلی یی) اگر (جنس و فصل کبی)
ذاتده مندرج اولورسه ذاته نسبت ایت (یعنی یاء نسبتله
ذاتی دردی) واکر (خاصه و عرض عام کبی) ذاتدن
خارج اولورسه عرضه نسبت ایت (یعنی عرضی دردی)

وَالْكَلِيَّاتُ خَمْسَةٌ دُونَ انْتِصَافٍ * جِنْسٌ وَفَصْلٌ عَرَضٌ نَوْعٌ وَخَاصٌّ
وَأَوَّلُ ثَلَاثَةٍ بِلَا شَطَطٍ * جِنْسٌ قَرِيبٌ أَوْ بَعِيدٌ أَوْ وَسْطٌ

(والکلیات) یانک تخفیف (و خاص) ده صادق تخفیفله
هانک حذفی ضرورت ایچوندر (دون انتصاف) اکتفاء

اوزره در که تقدیری (دون انتقاص ودون زیاده) در
 (بلا شطط) کذا اکتفاء اوزره در شطط زیاده معناسنه در
 (أو) واو معناسنه در (مفهوم یتین) کلیات بلا نقصان
 ولا زیاده بشدر جنس فصل عرض عام نوع خاصه در اول
 (یعنی جنس) بلا زیاده ولا نقصان اوچدر که جنس قریب
 جنس بعید جنس اوسطدر .

(فصل فی نسبة الالفاظ للمعانی)

ونسبة الالفاظ للمعانی * خمسة أقسام بلا نقصان
 تواطؤ تشاك تخالف * والاشتراك عكسه الترادف

(ونسبة الالفاظ الخ) بوکلامده اکتفاء وارد که تقدیری
 ونسبة الالفاظ للمعانی وللالفاظ ونسبة المعانی للمعانی والافراد) در
 (تواطؤ) توافق معناسنه در اشتراک کن مراد اشتراک لفظی در که
 لفظ واحدک معانی متعدده می اولسندن عبارتدر (تواطؤ
 الخ) خسه دن بدلدر (عکسه) عاطف محذوف ایله
 ما قبلنه معطوفدر (الترادف) بدل یا خود عطف پیاندر
 (مفهوم یتین) الفاظک معانی و الفاظه و معانیک معانی
 و افراده نسبتی بلا نقصان ولا زیاده بش قسمدر : تواطؤ .
 تشاک . تخالف . اشتراک . وانک عکسی اولان

ترادف . (تواطؤ) توافقدرکه لفظك موضوع اولمديغی
 معنائك افرادده اختلاف و تفاوت اوزره اولماسیدر انسان
 لفظی کبی که بونك مفهومى اولان حیوانیت و ناطقیته
 هرکس مساویدر ایشته بوی الفاظه متواطی دینور .
 (تشاک) معنای واحدك افرادده متفاوت اولمیدر
 نور لفظی کبی که بونك مفهومى اولان ضیا شمسده بشته
 و قرده و شمعهده بشتهدر . بوی الفاظه مشک دینور . (مخالف)
 تباین کلى در انسان و فرس لفظلرینك مؤداسنده کی مخالفت
 و مباینات کبی (اشتراك) لفظ واحدك معانی عیدیه
 موضوعیتیدر عین لفظنك برچوق معانی به اطلاق اولنمی کبی
 (ترادف) انك عکسی اوله رق الفاظ عیدیه نك معنای
 واحدده اولمیدر انسان ایله بشر ولیث ایله اسد و ترکجه یه
 نظرا بیتمق ایله اوصانمق کبی .

واللفظ اما طلب أو خبر * وأول ثلاثة ستمد کر
 أمر مع استعلا وعكسه دما * وفي التماوى فالتماى وقما

(واللفظ) آل عهد ایچوندر معهود لفظ مستعملدر طلب
 مثلا اضرب کبی طلب فعله لاتضرب کبی طلب ترکه شاملدر
 (فالتماى) فائزانددر (وقما) الف اطلاق ایچوندر (مفهوم بیتین)

لفظ مستعمل یا طلب در یعنی طلب فعل و یا ترکه که دالدر
و یا خود خبر در که صدق و کذب محتمل در برنجیسی اولان
طاب اوچدر که قریباً ذکر اولنور (شویله که) استعلایه
مقارن اولان طلب امر در وانک عکسی که اظهار خضوع
ایله اولان طلب در دعادر و اظهار تساوی حالنده اولان
طلب التماسدر .

(فصل فی الکل والکلیۃ والجزء والجزئیۃ)

الْکُلُ حُکْمُنَا عَلَی الْمَجْمُوعِ * کَلَّ ذَاکَ لَیْسَ ذَا وَقَوْعٍ

کل حقیقتده مجموع محکوم علیه اولان موضوعدن عبارت
اولسنه نظرا بوراده حکمه کل تسمیه سی بر شیئی متعلقنک اسمیه
تسمیه ایلمک قبیلندندر (مفهوم یت) کل جمیع افراد مجتمعه
اوزرینه اولان حکمزدر (کل ذلک لم یکن) کبی . مصنفک
(کل ذلک لیس ذا وقوع) قوی روایة با یعنی اوله رق
(کل ذلک لم یکن) حدیثله حکم علی المجموعی تمثیلدر
کتب فقه وحدیثده مذکور اولدیغی اوزره فخر عالم صلی
الله علیه وسلم افندمز وقت حضرده بر صلاۃ عصری
ایکی رکعت اوله رق ادا یوردی جماعت اصحابدن
(ذو الیدین) رضی الله عنه که اسملری خرباق بن عمرو

اولوب طول یدی جهتله ذوالیدین ایله تلقیب اولمشدر در
 یارسول الله صلاتمی قصر اولندی یوقه نسیانمی واقع
 اولدی دیو سؤال ایلدکده خواجه دو سرا علیه اکل
 التحایا حضر تلی (کل ذلک لم یکن) یعنی انلرک
 مجموعی واقع اولدی بیوروب بعده جماعت میاننده
 بولسان حضرت ابو بکر و عمر رضی الله عنهما قول ذوالیدینی
 تسدیق ایلملری اوزرینه جناب حبیب خدا اتمام صلاة ایله
 سجده سهوی اجرا بیوردیلر . معلومدر که کلی نک جزئیاتی
 اوزرینه حلی صحیح اولور زید انسان و عمرو انسان کی
 لکن کل ک اجزاسی اوزرینه حلی صحیح دکلدر مثلاً بیت
 برکل اولدیغندن جدار و سقفی کی اجزاسی اوزرینه حلیله
 الجدار بیت و السقف بیت دینلرک صحیح اولمز . مصنفک
 ذکر اولنان تمثیلنده نظر واردر .

وَحِشَالِکِلْ فَرْدِ حَکِمَا * فَانَّهُ کَلَامَیَّةٌ قَدِ عَلِمَا
 وَالْحَکِمُ لِلْبَعْضِ هُوَ الْجَزِئَةُ * وَالْجُزْءُ مَعْرِفَتُهُ جَايَهُ

(لکل) لام معناسنه اولوب حکمیه متعلقدر (فانه)
 ضمیر حکم دن مفهوم حکمه عائددر (للبعض) لام علی
 معناسنه در (مفهوم بایتن) هر فرد اوزرینه حکم اولندیغی

یرده او حکم (کلی) و اوقضیه (کلیه) دیو معلوم
و موسوم اولشدر (کل انسان ناطق کبی) و بعض افراد
اوزربنه اولان حکم (جزئی) و اوقضیه (جزئی) در
(بعض الانسان کاتب کبی) و جزء معرفتی جلیدر
(بدنه نسبتله عضو و بیته نسبتله سقف کبی)
(فصل فی المعرفات)

مَعْرِفٌ عَلَى ثَلَاثَةِ قِسْمٍ * حَدٌّ وَرِسْمٌ وَلَفْظِيٌّ عِلْمٌ

(معرف) کسر راء ایله مبتدادر بوکا تعریف دخی دیتلورکه
معرفی یا کنهیه و یا خود ماعداسندن تمیز ایده جک وجهه
تصور ایتدیرن سوزدر (حد و رسم) قوی حد تام و حد
ناقص و رسم تام و رسم ناقصه شاملدر (علم) تکمله ایتدر
(مفهوم بیت) معلوم اولدیغی اوزره معرف (تعریف)
اوچه مقسومدر برنجیمی حد و ایکنجیمی رسمی (رسم)
و امچنجیمی لفظی در که تفسیر لغوی دخی دینور .

قَالَ حَدُّ بِالْجِنْسِ وَفَصْلٌ وَقَعًا * وَالرَّسْمُ بِالْجِنْسِ وَخَاصَّةٌ مَعَهَا

حد ایله حد تام و جنس ایله جنس قریب و فصل ایله فصل قریب

و رسم ايله كذلك رسم تام و خاصه ايله خاصه شامله لازمه
 مراد در خاصه نك شامله ايله تقيدى انسانه نسبتله عالم
 كې خاصه غير شامله دن و لازمه ايله تقيدى متنفس بالفعل
 كې خاصه غير لازمه دن احتراز ايجو ندر (مفهوم بيت)
 حد تام جنس (قريب) و فصل (قريب) ايله واقع
 اولان تعريفدر رسم (تام) جنس قريب و خاصه شامله
 لازمه ايله برابر ايديلان تعريفدر (مثلا انسان حيوان ناطقدر
 انسان حيوان ضاحكدر تعريفلى كې)

و ناقص الحد بفصل أو معاً * جنس بعيد لا قريب وقعا

« او معاً » محذوف اوزر ينده معطوفدر كه تقديرى
 « بفصل و حده او مع جنس » در الف اطلاقيه در مع ما بعدينه
 مضافدر « لا قريب » ما قبلنى تأكيددر « وقعا » و ناقص
 الحد دن خبر اولوب الف اطلاق ايجو ندر « مفهوم بيت »
 حد ناقص ياكز فصل (قريب) ايله يا خود جنس بعيد ده
 برابر اولديغى حالده اولان تعريفدر « انسان ناطقدر يا خود
 انسان جسم ناطقدر كې »

و ناقص الرسم بخاصة فقط * أو مع جنس أبعد قد ارتبط

خاصه ايله خاصه شامله لازمه وابعدايله بعید مراد در تنوین
 ضرورت ایچوندر « مفهوم بیت » رسم ناقص (مثلا
 انسان ضاحکدرکی) یالکز خاصه شامله لازمه ايله یاخود
 « انسان جسم ضاحکدرکی » جنس بعید دشن برابر
 اولدیغی حالده اولان تعریفدر .

وما بلفظی لدیهم شهرا * تبدیل لفظ بردیف اشهرا

« ردیف » مرادف معناسنه در « اشهر » ايله ردیف
 اخفی وردیف مساویدن احتراز ایشددر « مفهوم بیت »
 هندالمنطقه تعریف لفظی دیمکله معروف اولان تعریف برلفظی
 کننددن اشهر اولان مرادفيله تبدیل وتفسیردن عبارتندر .

وشرط کل أن یرى مطردا * منعکسا وظاهرا لا ابعدا
 ولا مساویا ولا تجوزا * بلا قرینه بها تحرزا
 ولا بما یدری بمحدود ولا * مشترک من القرینه خلا

(وشرط کل) تنوین مضاف الیهدن عوضدرکه تقدیری
 (وشرط کل المعرفات) در (مطردا) مانع الاغیار
 و (منعکسا) جامع لافراد دیمکدر (لا ابعدا ولا مساویا)

قولى تسريح مفهوم ايچوندر (ولا تجوزا الخ) ولا بلفظ
تجوزبه بلاقرينة تحرز بهاعن غيرالمعنى المراد (سبكنده در
(بمحدود) محدودايله مراد مطلقا هر قدر (ولا مشترك الخ)
ولا مشترك لفظى خلا من القرينة المعينة للمراد (سبكنده در
(مفهوم ايات) تعريفات مذكوره دن هر برينك شرطى
اغيارينى مانع افرادينى جامع بولنقى وذهندن ابد و (من حيث
اختفا) معرفه مساوى اوليوب عندالسامع ظاهر و آشكار
اولقى وقرينه معينه سى يوق ايكن مجاز اولماق و دورى استلزام
ايتماك وقرينه معينه دن خالى لفظ مشترك استعمال اولنماق
خصوصا صليدر . مثلا انسانك حيوان ناطق ايله تعريفى مطرد
و صحيح اولوب جسم نامى حساس ايله تعريفى چونكه غير انسان
اولان مثلا فرس و حمارى منع ايتديكندن مطرد يمنى مانع
اغيار دكلدر و كذلك حيوانى جسم نامى حساس ايله تعريف
صحيح ايسه ده متفكر بالقوه ايله تعريف مثلا فرس و حمار كى
متفكر اولميان افراد حيواناته صادق اولمديغى دن منعكس يعنى
جامع افراد دكلدر . ظاهر اوليوب ذهندن ابعد اولقى مثلا
نارك تعريفنده (هى جسم كالنفس) دينلك كيدر كه نفس
حقنده كى اختلافات كشيده نظر اشبو تعريف معرفدن اخفادر
و خفا جهتيله معرفه مساوى اولان تعريف مثلا متحركى « ساكن
اولميان شيدر » ديو تعريف ايتلك كيدر كه عندالسامع

ایکسی مساوی اولدیغی ایچون بوده صحیح دکلدر
 (بلا قرینه الخ) قوالیه منفی اولان قرینه انجق قرینه
 معینه اولوب قرینه مانده دکلدر چونکه مثلاً قرینه معینه ايله
 علی طریق النجوز ر عالمی تعریفده (هو بحر یلاطف الناس
 و یظهر الدقائق والکات) یعنی عالم بر بحر درکه ناسه ملاطفه
 واحسان ودقایق ونکاتی اظهار و بیان ایدر دینلسه التباس
 اولدیغی جهتله بو تعریف صحیح اولوب بوصورته یلاطف
 الناس قولنه حاجت قالمز یعنی (یظهر الخ) قرینه
 معینه سی کافی واندن مغنی در لکن یالکمز قرینه مانعه ايله مثلاً
 (هو بحر یلاطف الناس) دینلسه صحیح دکلدر قرینه
 معینه دن خالی بر لفظ مشترک ايله تعریف مثلاً شمسک بر چوق
 معنی بیننده مشترک اولان عین لفظی ايله تعریفی کییدر که
 بویولده اولان تعریف دخی ممتنعدر لکن بوکا قرینه معینه
 علاوه سبله (شمس آنا قدده مضی اولان عین در) دیو
 تعریف اولتمی ممتنع دکلدر .

وعندهم من جملة المردود * أن تدخل الاحکام فی الحدود
 ولا یجوز فی الحدود ذکر او * وجاز فی الرسم قادر مادروا

(و عندهم) مردود ده متعلق اولوب تقدیمی ضرورت

ایچوندر (ان تدخل الاحکام) فعل زفا علدر وجوه سائرہ
دخی جائزدر (فی الحدود) حدود بوراده رسوم معناسنه
بجاز در علاقہ تناددر (مفهوم بیتین) حکم-ملک
داخل رسوم اونسی عندالمناطقہ مردود اولان شیر دندر
أو حرفتک حدود ده ذکرى جائز اولوب رسومده ذکرى
جائزدر منطقینوک بیلدکرینی سسن ده بیل .

(باب فی القضا یا واحکامها)

ما اُحْتَمِلَ الصِّدْقَ لِدَاثِهِ جَرَى * بَيْنَهُمْ قَضِيَّةٌ وَخَبَرًا

بوراده یالکز (احتمل الصدق) دیوب والکذب بی حذف
ایتمسی معلوم اولدیغی ایچوندر یاخود کلام الله ایله
کلام رسول حتنده تأدب ایچوندر (لذاته) فوالیه
امرو نهی وسائرہ کبی صدق وکذبه احتمالی ذاتی ایچون
اولوب بلکه لازمی یعنی قرینه سی ومدلولی ایچون اولان
انشآت چیقدی (قضیه وخبر) جری فعلتک ضمیر مستتر دن
حالدرکه ایکسی بر معنایه در (مفهوم بیت) لذاته صدق
وکذبه محتمل اولان کلام بین المناطقه قضیه
وخبر نامی اله رق جاری اولدی . (کلام مشتمل حکم

اولمق حیثیتندن (قضیه : صدق و کذبہ محتمل بولمق
حیثیتندن خبر و جزء قیاس اولمق اعتباریله مقدمه و دلیله
مفتقر بولمق صورتنده دعوی واستدلاله شروع حالنده
مطلوب و دلیک انتاجی حیثیتیه نتیجه تسمیه اولنور .

ثم القضا یا عند هم قسمان * شرطیة حلیة و الثانی
کلیة شخصیة و الاول * اما مسور و اما مهمل

(ثم) ترتیب ذکر ایچوند (شرطیة حلیة) قسمان دن
بدلدر (مفهوم بیتین) عند المنا طقه قضایا ایکی قسمدر قسم
اول شرطیه و قسم ثانی حلیه در ثانی (یعنی حلیه)
ایکی قسم اولوب قسم اول کلیه و ثانی شخصیة در قسم
اول (یعنی ادات سور دن صرف نظرله موضوعی کلی اولان
قضیه) یا مسوردر (کل انسان حیوان و بعض الانسان
کاتب کبی) و یا خود سور دن مهملدر (الانسان حیوان
کبی)

و السور کلیاً و جزئاً یری * و اربع اقسامه حیث جری
اما بکل او بعض او بلا * شیء و لیس بعض او شبه جلا
و کلها موجبة و سالبة * فهي اذا الى الثمان آیه

(واریع) تانك حذفی ضرورت ایچوندی یاخود نقل
امام نووی اوزره معدودك تمیز واقع اولدقجه ذکر معبر
اولدیغنه مبذول کل و بعضی افظلر نده مقتضای ظاهر اوزره
جرو حکایه رفع و (بلاشی) ده كذلك جرو حکایه
فتح جائز اولوب فقط (لیس بعض) ده حکایه
تعین ایدر (الی الثمان) یاه تخفیف حذف اولتمشدیر
(آیه) راجعه معناسنه در (مفهوم آیات) سور
یاکلی و یا جزئی اوله رق استعمال اولنور قنوی ترکیبده
واقع اولور سه اقسام سور درتدر زیراتسویر یا کل
ایله و یاخود بعض ایله و یاخود لاشی و یاخود لیس بعض
و یاخود بونلرک امشالی ایله واقع اولور (یعنی ادات
سور الفاظ مذکوره دن بریسی و یاخود بونلرکی یا جمعا
و یاخود بعضا احاطه یی مفید اولان) الفاظ سائر اولور
و قضایای اربع مذکوره نك هربری موجب و سالبه اولمقله
قضایا اوزمان سکز قسمه راجع اولور (یعنی بودرت
قسمك هربری موجب و سالبه یه منقسم اولججه مجموع
اقسام سکره بالغ اولور)

والاولُ الموضوع فی الخلیّه * والاخرُ المحمولُ بالسوِّیه

آخردن مراد رتبه مؤخر اولاندر (بالسويه) حال کونهما
 بالسويه دیکدرکه مراد بریسی ذکر اولنوبده دیکری
 براغلامق اوزره ذکرده ایکسنک مستوی اولمسیدر
 (مفهوم بیت) قضیه جلیدهده جز اول موضوع و جز آخر
 محمولدر ذکرده مستوی اولدتلری حالده یعنی لازم
 الذکر اولتمده موضوع و محمول مساوی اولدینندن بریسنک
 ذکر یله دیکرینک ذکرندن استغنا اولنه من

وَأَنَّ عَلَى التَّعْلِيقِ فِيهَا قَدْحُكُمْ * فَانْهَاشَرَطِيَّةٌ وَتَنْقَسِمُ
 أَيْضًا إِلَى تَشْرُطِيَّةٍ مُتَّصِلَةٍ * وَمِثْلِهَا شَرَطِيَّةٌ مُنْفَصِلَةٌ

(وان على التعليق الخ) وان حکم فيها حکما کائنا علی
 وجه التعليق لا علی وجه الحمل فانها تقدیرنده اولور سه علی حرفی معنای
 اصایسنده قالور باء معناسنه اولق دخی محتملدر بوصورتده
 تقدیر کلام (وان حکم فيها بالتعليق فانها الخ) در
 (ومثلها) جر ایله در (الی) نك مدخولنه معطوف ولفظ
 مثل متعمدر (مفهوم بیتین) اکر قضیهده تعلیق ایله حکم
 اولنور سه اوقضیه شرطیه در اودخی شرطیه متصلا و شرطیه
 منفصله نامیله ایکی قسمه منقسم اولور (ان كانت الشمس
 طالعة فالنهار موجود اما ان يكون العدد زوجا أو فردا کبی »

جز آهما مقدم وتالی * أما بیان ذات الاتصال
 ما أوجبت تلازم الجزئین * وذات الانفصال دون مین
 ما أوجبت تنافراً بينهما * أقسامها ثلاثة فلتعلما
 مانع جمع أو خلوا أوهما * وهو الحقیق الاخص فاعلما

(ذات) صاحبہ و (تلازم) لزوم معنای رینه در بناء علیه
 تلازم ایله مراد تصاحب جزئین اولدیغندن قضیه اتفاقیه ایله
 مصنفه اعتراض اولنه مز یاخود اتفاقیه اقسه ده منتج
 اولدیغی ایچون مصنف انی عدم منزله سنه تنزیل ایشدر
 دینله بیلور (مین) کذب معناسنه اولوب اصل
 ترکیب (وذات الانفصال ما اوجبت تنافر اینهما
 دون مین) در (اوجبت) اقتضت معناسنه در (اوهما)
 او ما نعمهما دیمکدر که ضمیر فی الاصل مضاف الیه ایدی
 مضاف حذف اولنجه بالانفصال انک مقامنه قائم اولدی
 (مفهوم اییات) متصله ومنفصله نک جزئینی مقدم وتالی در
 (یعنی جزء اوله مقدم وثانی یه تالی دینلور) صاحبہ
 اتصال (یعنی متصله) تلازم وتصاحب جزئینی
 اقتضاییدن قضیه در (مثلاً لزومیه اوله رق کما کانت الشمس
 طالعه فالنهار موجود واتفاقیه اوله رق ان کان الانسان ناطقا
 فالجمار ناهق کبی) وذات الانفصال (یعنی منفصله) مقدم

وتالی بیننده تنافری (یعنی تنافی و عنادی) اقتضای ایند
قضیه در ایمدی معلوم اوله که اقسام منفصله او چدر یا مانع جمع
و یا مانع خلو و یا خرد مانع جمع و خلو در قسم اخیر حقیقی اخصدر .
(یعنی اولیندن اخص اولان منفصله حقیقه او در العدد اما زوج
او فرد کبی و مانع جمع هذا لشیء اما جحر او شجر و مانع خلو زید
اما ان یكون فی البحر و اما ان لا یغرق کبدر .

(فصل فی التناقض)

تَنَاقُضٌ خُلْفُ التَّضَیَّتِیْنِ فِی * کَفِّ وَصَدُقٍ وَاحِدٍ مُرْقَفِی

« تناقض » مبتدادر « ر صدق واحد الخ » محتمل
استیناف ایسه ده حال اولسی اولادر بو کلامده اکتفاء وارد که
تقدیری « و صدق واحد و کذب الآخر » در « قفی »
مجهول صیغه سیله تبع معنا سنه در « مفهوم بیت » تناقض
قضیتینک کیفده « یعنی ایجاب و سلبد » اختلاف در برینک صدق
و دیگرینک کذب امر متع و مطرد اولدینگی حالده « زید کاتب
زید لیس بکاتب کبی »

فَإِنْ تَكُنْ شَخْصِيَّةً أَوْ مُمَرَّغَةً * فَتَقْضِيهِمَا بِالْكَيفِ أَنْ تُبَدِّلَهُ

وَأَنْ تَكُنْ مَحْصُورَةً بِالسَّوْرِ * فَاتَّقِضْ بِمَنْدُورِهَا الْمَذْكُورَ
فَإِنْ تَكُنْ مُوجِبَةً كُلِّهِ * نَقِضْ بِهَا سَالِبَةَ جُزْئِهِ
وَأَنْ تَكُنْ سَالِبَةً كُلِّهِ * نَقِضْ بِهَا مُوجِبَةَ جُزْئِهِ

« فَإِنْ تَكُنْ » ضمیر مستتر قضیه به عائد در « فنقضها »
مبتدا اولوب « ان تبدله » خبریدر « مفهوم ایات »
اگر قضیه شخصیه یا خود منعمله اولورسه انك نقیضی بالکیف (یعنی
ایجابا و سلبا) تبدیل اولتمسیدر (زید قائم زید لیس بقائم
سان حیوان انسان لیس بحیوان کبی) و اگر قضیه سور ایله محصوره
اولورسه انی سور مذکورینک ضدیه نقض ایت شویله که قضیه
اگر موجب کیه اولورسه انك نقیضی سالبه جزئیه و اگر سالبه
کیه اولورسه انك نقیضی موجب جزئیه در (کل انسان حیوان
بعض الانسان لیس بحیوان ولاشیء من الانسان بحجر بعض الانسان
حجر کبی)

« فصل فی العکس المستوی »

العکس قلب جزئی القضية * مع بقاء الصدق والکیفیه
والکیم الا الموجب الکلیه * فعو ضدها الموجبة الجزئیه

عکس اصطلاحده قضیه محمول الیهایه و معنای صدری به اطلاق

اولنور که مصفاک مرادی معنای مصدری اوزره عکس مستوی بی
 تعریفدر «مفهوم بیتین» عکس مستوی قضیه نك صدق و کیفیت
 و کمیتی باقی اولقله برابر موضوع و محمولی قلب و تبدیل اولتمقدر انجق
 موجبه کلاه نك عکسنده کیت حالی اوزره قلوب بلکه کالیتی
 جزئیته تبدیل اولنور «کل انسان حیوان بعض حیوان
 انسان کبی» .

« والعکس لازم لئیر مؤجد * به اجتماع الخستین فاقتصد
 ومثلها المهملة السلییه * لانها فی قوة الجزئیة

« والعکس » ال عهد ایچون اولوب معروف عکس مستویدر
 « به » باء فی معناسنه در لفظ مایه نظرا ضمیری تذکیر ایلدی
 خستین ایله مراد سلب و جزئیته در « فاقتصد » تکمله بیت
 اولوب توسط فی الامور معناسنه در « ومثلها » بوراده
 معنای مایه نظرا ضمیر مؤنث کتوردی « مفهوم بیتین » عکس
 مستوی کندوسنده اجتماع خستین بولنان قضیه نك یعنی سالبه
 جزئیته نك ماعداسنه لازمدر مهملة سلییه « کندوسنه عکس
 مستوی لازم اولماقده » سالبه جزئیته کبیدر زیرا مهملة سلییه
 جزئیته قوه سنده در .

« والعكسُ في مرتبِ بالطبعِ * وليس في مرتبِ بالوضعِ »

بوراده عكسك اقسام ثلاثه سی یعنی عکس مستوی و عکس نقیض موافق و عکس نقیض مخالف مراد در مرتب بالطبع ایله مراد حلیه و شرطیه متصله و مرتب بالوضع دن مقصود شرطیه منفصله در « مفهوم یلت » مطلقا عکس اصطلاحی مرتب بالطبع ده « یعنی حلیه ایله شرطیه متصله ده » اولوب مرتب بالوضع ده « یعنی شرطیه منفصله ده » عکس یوقدر .

« باب فی القیاس »

ان القیاس من قضایا صورا * مستلزما بالذات قولاً آخراً
ثم القیاس عندهم قسمان * فنه ما يدعی بالا قتران
وهو الذی دل علی نتیجه * بقوة واختص بالجملیه

(من قضایا) مابعدینه متعلقدر (مستلزما) صوراده مستتر ضمیردن حالدر (بالذات) اصلی بذاته اولوب بعض مذاهبه کوره الف و لام ضمیردن تعویض اولمشدر (واختص بالجملیه) بامقصور علیه داخل اولمشدر مصنف بوراده ابن حاجبه تابعدر شیخ ابن سینا شرطیاتدن مرکب قیاسلر دخی استخراج ایشدر .

(مفهوم ایات) قیاس بذاته قول آخری مستنزم اولدیغی
 حالده قضایادن « یعنی ایکی قضیه و یادها زیاده قضیه دن
 ترتیب و تصویر اولنان قولدر مثلا العالم متغیر وکل متغیر
 حادث کبی و مثلاً النباش آخذلهمال خفیه وکل آخذلهمال خفیه سارق وکل
 سارق تقطع یده کبی » قیاس عند المناطقه ایکی قسمدربری اقتترانی
 ایله تسمیه اولنان قیاسدر اوده شول قیاسدرکه نتیجه یه
 بالقوه دلالت ایده یعنی نتیجه بهیئتها دکل بأجزائها قیاسده
 مذکور اولمغله قیاس اکامعنی دلالت ایتش اوله . قیاس اقتترانی
 حلیه یه مختص در .

فَإِنْ تُرِدْ تَرْكِيبَهُ فَرَكِّبْهُ * مُقَدِّمَاتِهِ عَلَى مَا وَجِبَ
 وَرَتَّبِ الْمَقَدِّمَاتِ وَانْظُرْ * صَحِيحَهَا مِنْ فَاسِدٍ مُخْتَبِرْ
 فَإِنَّ لَزِمَ الْمَقَدِّمَاتِ * بِحَسَبِ الْمَقَدِّمَاتِ آتِ

« ترکیبه » ضمیر قیاسه عائدر « من فاسد » حال
 محذوفه یه متعلقدرکه تقدیری « تمیزا من فاسد » در
 (بحسب المقدمات) آتی یه متعلقدر (مفهوم ایات)
 اگر قیاسک ترکیبنی قصد ایدرسه مکدماتی عند المناطقه
 واجب اولان شرط اوزره ترکیب و (مثلا قیاس اقترایده

صغیرانک کبری اوزرینه تتدعی وشکل اولده ایجاب صغری
وکلیت کبری کبی (وجه مخصوص اوزره ترتیب ایت
ومقدماتک صحیحی قاسدنن میز (وتالیفی متعج اولوب
اولدیغنه) مختبر اولدیغک حالده نظرایت زیرا لازم
مقدمات اولان نتیجه مقدماته کوره ظهور ایدمچیدر .

وما من المقدمات صغری * فیجب اندراجها فی الکبری
و ذات حد أصغر صغراهما * و ذات حد اکبر کبراها
و اصغر فذ الذو اندراج * و وسط یلغی لدى الانتاج

(ما) اسم موصول و مبتدا اولوب (صغری) مبتدا
مخزوفه خبردر جمله سی (ما) یه صله در (من المقدمات)
حالدر تقدیر کلام (والی هی صغری حال کونها من المقدمات) در
(فیجب اندراجها فی الکبری) مبتدا مذکور خبردر بوراده
درت مضاف مخذوفدر که ایکسی اندراج ایله ضمیر ارسنده
و ایکسی فی ایله مجروری ارسنده در تقدیری (فیجب اندراج
افراد اصغرها فی مفهوم اوسط الکبری) در اصغر و اکبرده کی
تنوینل ضرورت ایچو ندر (مفهوم ایسات) قیاسک
مقدماتندن اولوب صغری واقع اولان مقدمه نک افراد حد
اصغری کبرانک حد اوسطی مفهومنده دندرح اولمق واجبد.

وصاحبه حد اصغر اولان (یعنی کند و سنده حد اصغر
بولنان مقدمه) صغرای متقدمین در وصاحبه حد اکبر اولان
(یعنی ایچنده حد اکبر بولنان مقدمه) کبرای مقدمین در
واصغر (اوسطده مندرج اولق حسیله اکبرده مندرجدر
ووسط (حد اوسط) عندالانتاج الغاوترک اولنور
(یعنی مطلوبه توصل ایچون آلت کبیدرکه عندالاحتیاج
کتوریلوب مطلوبک محصولنده ترک اولنور)

(فصل فی الاشکال)

الشَّكْلُ عِنْدَ هَؤُلَاءِ النَّاسِ * يُطْلَقُ عَنْ قَضِيَّتِي قِيَاسٍ
مَنْ غَيْرِ أَنْ تُعْتَبَرَ الْأَسْوَارُ * اِذَا ذَاكَ بِالضَّرْبِ لَهُ يُشَارُ

(عن قضيتي قياس) علی هیئت قضيتي قياس تقديرنده در
(اذ) تعليلیه یاخود وقيته در تعليلیه اولمسی احتمالنه کوره
ذاک ايله مشار اليه متقدما بر مضاف تقديريله (قضيتي
قياس) قولی اولوب ضمير اسم اشارته عائددرکه تقديری
(لائن هیئت قضيتي القياس مع اعتبار الاسوار يشار لها
بالضرب) در (مفهوم یتین) عندالمناطقه شکل اعتبار
اسوار مشروط اولیه رق قياسك هیئت قضيتينه اطلاق اولنور

زیرا باعتبار الاسوار قیاسک هیئت قضیتینہ ضرب تعبیر اولنور
(ضرب شکلدن اخمدرکہ قیاسده قضیه لک مثلاً کلی
اولسنی ملا حظہ ایله برابر اولہ رق ہیئت مذکورہ نک
اسمیدر شکل ایسہ عدم اعتبار اسوار شرطیلہ یا خود
بلا شرط ہیئت مذکورہ نک اسمیدر)

و للمقدّمات أشكال فقط	✽	أربعة بحسب الحد الأوسط
حل بصغرى وضعه بكبرى	✽	يدعى بشكل أول ويذكرى
وحله في الكل ثانيا عرف	✽	و وضعه في الكل ثالثا ألف
ورابع الاشكال عكس الأول	✽	وهى على الترتيب في التكمّل

مقدمات ایله مراد مقدمتین در فقط لفظنک تقدیمی نظم ایچون
اولوب اصل ترکیب (اشکال اربعة فقط) در (مفهوم ایات)
حد اوسط حسبیلہ (یعنی حد اوسطک احوالنه
نظرا) مقدمتینک یالکز درت شکلی واردرکہ حد اوسطک
صغراده محمول وکبراده موضوع وقوعیلہ حاصل اولان
هیئته (شکل اول) تسمیه اولنور (کل انسان حیوان
وکل حیوان جسم کبی) وحد اوسطک صغری وکبری ده
محمول اولسی شکل ثانی و موضوع اولسی شکل ثالث دیو
معروفدر : کل انسان حیوان ولاشی من الجمر بحیوان

کل حیوان حساس و بعض الحیوان ناطق کبی اشکال
 دردنجیسی شکل اولک عکسیدر یعنی حد اوسط
 صغری ده موضوع و کبری ده محمول واقع اولان شکله شکل
 رابع تعبیر اولنور (کل انسان حیوان و بعض الناطق انسان
 کبی) و اشکال اربعه بو ترتیب اوزره تکملده در که شکل
 اول اشکال ثلاثه باقیه دن و شکل ثانی شکل ثالثدن و شکل
 ثالث شکل رابعدن املدر .

فحیث عن هذا النظام يعدل	✽	فقا سد النظام أما الا ول
فشرطه الايجاب في صغراه	✽	و أن ترى كلیة كبراه
والثان أن يختلفا في الكيف مع	✽	كلیة الكبرى له شرط وقع
والثالث الايجاب في صغراهما	✽	و أن ترى كلیة احدا هما
ورابع عدم جمع الخسيتين	✽	الا بصورة فقيها يستبين
صغراهما موجبة جزئية	✽	كبراهما سالبة كلیه

(والثان) حذف یاء ايله مبتدادر أن وصله سی مبتداً ثانی
 اولوب (له شرط وقع) خبریدر و بونک جمله سی خبر
 مبتداً اولدر (الا بصورة) باء فی معناسنه در (یستبین)
 یتظهر معناسنه اولوب سین و تاء زائددر بو بیتده (حذف)

یعنی ما قبل روی نك اختلاف حرکة سی و مع مافیہ آخر شطرنج ده
 زیاده ساکن واقع اولش در ککه بو عند المولدين جائز در
 (صفراهما الخ) قولندن مراد الا ایله استثناء اولنان صورتی
 یساندر (مفهوم ایات) قنعی ترکیبده بو ترتیبدن عدول
 اولنورسه او ترکیب فاسد النظامدر (اشکال مذکورہ نك بیان
 شروطنه کنبجه) شکل اولك شرط انتاجی ایجاب صغری
 و کلیت کبری در کلیت کبری ایله اختلاف مقدمین انتاج شکل
 ثانی ایچون شرطدر شکل ثالثك شرط انتاجی صغراسنك موجبہ
 و مقدمینندن بریسنك کلیہ اولسیدر. شکل رابعك شرط انتاجی
 عدم جمع خستیندر (یعنی سلب ایله جزئی نك عدم اجتماعیدر)
 انجق صغراسی موجبہ جزئیہ و کبراسی سالبہ کلیہ اولان
 صورتده جمع خستین ظاهر اولور (یعنی شکل رابعك صغراسی
 موجبہ جزئیہ نك غیری اولدیغی وقت انتاجی ایچون کندوسنده
 خستینك اجتماع اتمامسی و موجبہ جزئیہ اولدیغی زمان
 کبراسنك سالبہ کلیہ اولسی مشروطدر) .

فَتَجَّ لِأَوَّلِ أَرْبَعَةٍ	✽	كَأَثَانِ ثَمِ ثَالِثُ فِسْتَةٍ
وَرَابِعُ خَمْسَةٍ قَدْ أَتَجَّ	✽	وغيرُ ما ذكرته لن يُنتجَا
وَتَتَبِعُ النَّتِيجَةُ الْآخِسَ مِنْ	✽	تلك المقدمات هكذا زكن

(فنتیج) فاء سببیه در (لاول) لام من معناسنه اولوب مضاف
 مقدر در که اصلی (من ضروب اول) در (فستة) خبر
 مبتداً مخذوف اولوب فاء زائد در تقدیری (نتیجه سته) در
 (بخمسة) باء فی معناسنه اولوب انتجایه متعلقدر (الاخس)
 لفظنی صفت مقدمه اولدیغی حالده مذکر اوله رق کتور میسی
 مقدمه نك قول ایله مؤول اولسنه مبذیر (زکن) علم معناسنه در
 (مفهوم ایات) شروط مذکور ه سببیه شکل اولک
 ضروب نتیجه سی عدد ضروب شکل ثانی کبی در تدر شکل
 ثالثک ضروب نتیجه سی الی در شکل رابع (عند المتقدمین)
 ا ضرب خسه ده نتیجدر بو ذکر ایلد یکم ضر و بدن
 ماعداسی هیچ بروقت انتاج ایتمز (جمیع اشکال اقترانیه ده)
 نتیجه اخس مقدمتینه تابع اولوب قاعده بویه جه معلوم اولدی
 (یعنی مقدماتین دن بری سالبه ایسه نتیجه دخی سالبه
 و جزئییه ایسه نتیجه ده جزئییه اولور)

و هذه الاشكال بالحملي	✽	مختصة وليس بالشرطي
والحذف في بعض المقدمات	✽	أو النتيجة لعلم آت
وتنتهي الى ضرورة لما	✽	من دور أو تسلسل قد لزما

« بالحملى » بالقياس الحملى تندیرنده او لوب باء مقصور عليه
 داخلدر (بالشرطى) باء فى معنا سنه در (والحذف)
 مبتدا (فى بعض المقدمات) فى لام معنا سنه در بعض
 مقدماتن مراد صغرى يا خود كبرى در (آت) خبر
 مبتدادر (الى ضرورة) الى ذات ضرورة تندیرنده در كه
 مراد مقدمات ضروريه وكذا مقدمات مسلمه در (مفهوم ابيات)
 اشكال أربعة مذكوره قياس شرطى ده او لوب قياس حملى به
 مختصدر (مصنف بو باده ابن حاجبه تابع اولدى)
 محذوفك بيلمنسندن طولاني بعض مقدماتى يا خود نتیجه يى حذف
 ايتك وار در (يعنى محذوفك بيلنه چكى مقامده صغرى
 و كبرادن هر برينك يالكرز جه و نتیجه ايله برابر حذفلى
 جائز اولديغى كې يالكرز نتیجه نك حذف فى دخی جائز در)
 و مقدمات (اكر ضروريه دكل ايسه) ضروريه و مسلمه به
 منتهى اولور زيرا منتهى اولديغى تقديرده دور يا خود تسلسل
 لازم كلور .

(فصل فى الاستثنائى)

ومنه ما يدعى بالاستثنائى * يعرف بالشرط بلا امتراء
 وهو الذى دل على النتيجة * او ضدها بالفعل لا بالقوة

(و منه) سبق ایدن فنه اوز رینه معطو فدر (يعرف)
 یسمی معنا سنده در (بالشرط) حذف یاء ایله در یا خود وزن
 ایچون ساکن اوله رق اثباتیله (بالشرطی) در (لا بالقوة)
 تصریح مفهوم ایچوندر (مفهوم بیتین) (مقدمه لرینک
 برنده ادات استثناء بولندیغی ایچون) استثنائی تسمیه
 اولنان و (دیگر مقدمه سنده ادات شرط مذکور اولدیغی
 ایچون) بلا شك قیاس شرطی دینلان قیاس دخی جمله
 اقیسه دندر . قیاس استثنائی نتیجه یه یا خود نقیضه بالفعل
 دلالت ایدن (یعنی نتیجه نك عینی یا خود نقیضی متفرق الاجزاء
 اولیه رق بصورتیه کندو سنده مذکور اولان) قیاسدر
 (مثلا اولکی کلما کانت الشمس طالعة فالنهار موجود
 لکن الشمس طالعة فالنهار موجود کبی وثانی کلما کانت الشمس
 طالعة فالنهار موجود لکن النهار لیس بموجود فالشمس لیست
 بطالعة کبی

فَإِنَّكَ الشَّرْطِيُّ ذَا اتِّصَالٍ * أَنْتَجَّ وَضْعُ ذَاكَ وَضْعَ التَّالِيِ
 وَرَفَعَ تَالٍ رَفَعَ أَوَّلٍ وَلَا * يَلْزَمُ فِي عَكْسِهِمَا لِمَا أَنْجَلِي
 شرطی ایله مراد قضیه شرطیه درکه شرطی تعبیری لفظ
 تأویل یله در وضع ایله اثبات و رفع ایله نفی و اول ایله مقدم
 مراددر « فی عکسهما » فی من معنا سنده در (مفهوم بیتین)
 قضیه شرطیه اکر متصله اولورسه اثبات مقدم اثبات تالی یی

ونفی تالی نفی مقدمی انتاج ایدر (مثلا اولکی کما کان هذا
 انسانا کان حیوانا لکنه انسان فهو حیوان کبی وثانی کما کان
 هذا انسانا کان حیوانا لکنه لیس بحیوان فلیس بانسان کی
 وظاهر اولان شیدن (یعنی اعمک اثباتندن اخصک نه اثباتی
 نه ده نفی لازم اولدیغندن وکذاک اخصک نفینندن اعمک نه نفی
 نه ده اثباتی لازم کلیه جکندن ناشی) اثبات مقدم ایله نفی تالینک
 عکسیردن « یعنی اثبات تالی ونفی مقدمدن » انتاج لازم
 اولمز (مثلا کما کان هذا انسانا کان حیوانا لکنه حیوان
 دینلورسه بومنتج اولدیغی کبی کما کان هذا انسانا کان حیوانا
 لکنه لیس بانسان قولی دخی متج دکدر .

وَأِنْ يَكُنْ مُفَصَّلًا فَوْضِعُ ذَا * يَنْتَجِجُ رَفْعُ ذَاكَ وَالْعَكْسُ كَذَا
 وَذَلِكَ فِي الْأَخْصِ ثُمَّ إِنْ يَكُنْ * مَانِعٌ جَمْعٍ فَبَوْضِعُ ذَا زُكُنْ
 رَفْعٌ لَذَلِكَ دُونَ عَكْسٍ وَإِذَا * مَانِعٌ رَفْعٍ كَانْ فَهُوَ عَكْسُ ذَا

برنجی بیتک شطر اول و ثانینده اسم اشارتک مستعمل اولدیغی
 معنی مختلف اولدیغندن بوقافیه ده ایطاء یوقدر (واذا الخ)
 مانع لفظی کان نک مقدم خبری اولوب اسمی ضمیر منفصله عائددر
 رفع بوراده خلوه معناسنده در (فهو) مانع رفعه عائددر
 (مفهوم آیات) واکر شرطی منفصل (یعنی منفصله حقیقه)

اولورسه احد طرفينك اثباتى طرف آخرك نفى
 انتاج ايدر عكسى دخی اويله در (يعنى احد طرفينك نفى
 طرف آخرك اثباتى منتهج اولور كه) بوانتاج منفصل اخص ده در
 (يعنى مازمة الجمع والخلو اولان منفصله حتميه ده اولور)
 واکر منفصل فقط مانع جمع اولورسه احد طرفينك اثباتيله
 طرف آخرك نفى معلوم اولور عکسنده بوحکم يوقدر (يعنى
 احد طرفينك نفى ديکرينك اثباتى انتاج ايتز) واکر يالکز
 مانع خلو اولورسه بونک حکمى انک عکسيدر (يعنى احد
 طرفينك نفى ديکرينك اثباتى وبالعکس اثباتى طرف آخرک
 نفى انتاج ايدر مثلاً اما ان يكون هذا الشئ غير ابيض او غير
 اسود لكنه ابيض فهو غير اسود يا خود لكنه اسود فهو غير
 ابيض کي) .

(فصل فى لواحق القياس)

و منه ما يدعونہ مرکبا * لکونه من جج قد رکبا
 فرکبنه ان ترد ان تعلمه * و اقلب نتیجه به مقدمه
 يلزم من ترکیبها بأخرى * نتیجه الى هلم جراً

(من جج) اشبو جمع ايله مراد مافوق الواحد در (به)

باء فی معنا سنه در (مقدمه) اجعل معنا سنه او لوب
اقلب کلمه سنك مفعول ثانيسيدر (باخری) باء مع معنا سنه در
(نتیجه) يلزم نك فاعليدر (الی هلم جرا) هلم
فی الاصل طلب اقبال ایچون اولوب بعده طلب استمرار ایچون
استعاره اولمشدرالی محذوف امر لفظی اوزرینه مقدرة الدخول
در وجر انجرار معنا سنه اولوب مصدریت اوزره منصوب
یاخود حالدرکه کأن مصنف بوراده (الی امر یقال فیـه
لیستمر التركيب علی ذلك استمرارا یاخود مستمرا) دیمش اولدی
(مفهوم ایات) جتلدن مرکب اولسندن (یعنی ایکی
ودها زیاده قیاسلردن ترکیب ایتمسندن) طولای مناطقه نك
ویاس مرکب تسمیه ایتد کبری کلام دخی قیاس اقسا مندندر
ایمدی بونوع قیاسك کیفیت ترکیبی بیلک ایسترسهك انده اولان
نتیجه یی (یعنی اولکی ایکی مقدمه نك نتیجه سنی) مقدمه
صغری یا یه رق انی ترکیب ایت که اشبو مقدمه نك مقدمه
اخری ایله ترکیبندن نتیجه لازم و کیفیت ترکیب بونموال
اوزره مستمر و دائم اوله (مثلا کل انسان حیوان وکل حیوان
حساس فـکل انسان حساس دید کـدن صکره اشبو
نتیجه یی قیاس آخره مقدمه صغری یا یه رق وکل انسان
حساس وکل حساس نام فـکل انسان نام دیـرسهك بوبر
قیاس مرکب موصول النتائج اولمش اولور)

متصل النتائج الذی حوی * یكون أو مفصولها کل سوی

(متصل) یكون نك خبر مقدمی اولوب اسمی اولان ضمیر
(مایدعونه مرکبا) قولنده کی مایه عائددر (الذی حوی)
مبتدادر ومفعول حوی اولان النتائج لفظی محذوفدر
(او مفصولها) متصل النتائج اوزرینه معطوفدر که او
بوراده و او معنا سنه در (مفهوم بیت) نتایجی حاوی
اولان (یعنی مثال سابقده اولدیغی کبی نتیجه لری بالفعل
مذکور اولان) قیاس مرکب متصل النتائج اولور (یعنی
قیاس مرکبک بونوعنه متصل النتائج تسمیه اولور) کرک
موصول النتائج و کرک (قیاس مرکبک نوع دیگر
اولان) موصول النتائج دن هر بری افاده مطلوبده برابردر
(موصول النتائج نتیجه لری بالفعل مذکور اولیوب مطوی
اولاندر کل انسان حیوان و کل حیوان حساس و کل
حساس نام کبی)

وان بجزئی علی کل استدلال * فذا بالاستقراء عندهم عقل
وعکسه یدعی القیاس المنطقی * وهو الذی قدمته فحقق

(بجزئی علی کل) استدلالیه متعلقدر و موصوفلری محذوف
اولوب کل ده کی یاء وزن ایچون تخفیف والتقاء ساکنین

ایچون حذف اولمشدرکه تقدیری (وان استدلال بحکم جزئی
 علی حکم کلی) در (فذابالاستقراء) اسم اشارت استدلال
 مفهوم اولان استدلاله عائد و جار و مجرور عتلیه متعلقدر
 (عقل) سمی معناسندهدر (وعکسه) ده ایکی مضافمقدر
 اولوب تقدیری (و مجموعمقدمتی عکسه) در (مفهوم یتین)
 اگر حکم جزئی ایله حکم کلی اوزرینه استدلال اولنورسه اکا
 عندالمنطقه (استقراء) تعبیر اولنور وانک عکسناک مجموع
 مقدمتینه (یعنی حکم کلی ایله حکم جزئی اوزرینه استدلال
 طریقیه مؤلف اولان قوله) قیاس منطقی تسمیه اولنورکه
 او بنم اولجه بیان ایتدیکم قیاسدر ایمدی سن تحقیق علوم ایت .

و حیث جزئی علی جزئی جعل * لجامع فذاک تمثیل جعل
 و لا یفید القطع بالدلیل * قیاس الاستقراء و التمثیل

(علی جزئی) وزن ایچون اسکان یاء ایله در (فذاک)
 جعل دن مفهوم اولان جمله فاعله در جعل نک مفعول اولی
 نائب فاعلی اولوب مفعول ثانسی محذوفدرکه تقدیری
 (جعل من الأدلة) در دلیل ایله مراد مدلولدر (مفهوم
 یتین) اره لرنده اولان برجامعدن (یعنی معنای مشترکدن)
 طولایی هر نروده بر جزئی حکمده جزئی آخر اوزرینه جعل

اول نور سه اکا (تمثيل) دینور که اود، ادله دن معدود در
و قیاس فقها در (مثلا جامع اسکاردن طولایی نیز که حرمتده
خر اوزرینه حلی کبی) قیاس استقراء و تمیلدن هر بری
مدلولیله قطع و یقینی افاده ایتمز (ایشته مصنفک کلامی انجق
استقراء ناقص حتمده اولوب استقراء تامه شامل اولمدیغی بوندن
اکلاشدی زیرا استقراء تام یقینی افاده ایدر)

« اقسام الحجّة »

و حجة نقليّة عقلیه * اقسام هندی خمسة جلیّه
خطابة شعرو برهان جدل * وخامس سفسطة نلت الا مل

(خطابة) فتحاء ايله (اولها خطابة) تقدیرنده در که
مراد ذکرده اول او اسیدر یوقسه بونلرک اقواسی برهان صکره
جدل صکره خطابت صکره شعر صکره سفسطه در مصنفک
بویله ترتیب ایتماسی ضرورت نظمه مبنیدر (مفهوم بیتین)
حجت یانقلیه و یا خود عقلیه در حجت عقلیه نک اقسامی معلوم
اولدیغی اوزره بش در خطابت و شعر و برهان و جدل
و سفسطه در نائل امل اوله سین .

أَجَلُّهَا الْبَرهَانُ مَا أُؤَلِّفُ مِنْ * مَقَدِّمَاتٍ بِالْيَقِينِ تَقْتَرِنُ
 مِنْ أَوَّلِيَّاتٍ مُشَاهِدَاتٍ * مُجَرَّبَاتٍ مُتَوَاتِرَاتٍ
 وَحَدَسِيَّاتٍ وَمَحْسُوسَاتٍ * فَتَمُتُكَ جَمَلَةُ الْيَقِينِيَّاتِ

(ماؤلف) برهانك عطف بياندر ياخود مبتدأ محذوفه
 خبردر (من مقدمات) مقدمات بوراده ضروريه ونظريه
 وعقليه ونقليه به شاملدر (من اوليات) مقدماتن بدلدر
 (مفهوم ابيات) ذكر اولنان اقسام حجتك اجل واقواسي
 برهاندر برهان (يا حكما وياخود حقيقه) اوليات
 ومشاهدات ومجربات ومتواترات وحدهسيات ومحسوساتن
 عبارت بولنان مقدمات يقينه دن مؤلف اولان قياسدر كه بو
 مذكورات جمله يقينياتدر

و فِي دَلَالَةِ الْمَقَدِّمَاتِ * عَلَى النَّتِيجَةِ خِلَافُ آتِ
 عَقْلِيٍّ أَوْ عَادِيٍّ أَوْ تَوَلَّدَ * أَوْ وَاجِبٌ وَالْأَوَّلُ الْمُرِيدُ

دلاله بوراده ارتباط معناسنهدر وبوكلامده تجوز وحذف
 واردركه تقديرى وفي الارتباط بين العلم والظن بالمقدمات
 والعلم والظن بالنتيجة خلاف (در) عقلى) مبتدأ محذوفه
 خبر اولوب تقديرى هذا الارتباط عقلى بلا تعليل ولا تولد (در

« أو تولد » متولد معناسنه در یاخود ذو تولد تقدیرنده در
 « مفهوم بیتین » مقدماته اولان علم یاخود ظن ایله نتیجه یه اولان
 علم یاخود ظن بیننده کی ارتباطه خلاف اتی « یعنی اقوال
 ار بعد آتیه » وارد که بوا ارتباط صرف عقلی یاخود صرف
 عادی در یاخود متولد عقلی و یاخود واجب عقلی در مؤید
 اولان قول اولدر . « قول ثانی دخی مذهب اهل حقدر قولین
 آخرین اهل زیغ و ضلال اولان معتزله و فلاسفه نکدر زیر
 معتزله علم بالنتیجه علم بالدلیل دن تولد ایدیور دیدیلر حکما ایسه
 مقدمتینه اولان علم یاخود ظن نتیجه یه اولان علم یاخود ظن
 وجودنده علت مؤثره ایدوکنه قائل اولدیلر ()

« خاتمه »

وخطأ البرهان حيث وجد	فی ماده أو صورة فالتبتدا
فی اللفظ كاشتراك أو كجعل ذا	تباین مثل الرديف مأخذا
وفی المعانی لالتباس الكاذبه	بذات صدق فافهم المخاطبه
كمثل جعل العرضی كالذاتی	او ناتج احدى المقدمات
والحكم للجنس بحكم النوع	وجعل كالقطعی غیر القطعی

« فی ماده أو صورة » ماده ایله مراد باعتبار اللفظ یاخود باعتبار المعنی

مجموع مقدماتین در و صورت ایلہ مراد نظم و ہیئت در « فالمتدا » فالاول معناسندہ در « أو کجعل ذا » ذابورادہ مجرور ایکن الف ایلہ یازلمسی اسماء ستہ دہ اولان لغت قصرہ مبنی ایسہ دہ اسماء مذکورہ دن ذا لفظندہ قصر لغتی اولدیغی بیانلہ بعض طرفدن واقع اولان اعتراض بجا کور یلہ رک بیت مذکور فی اللفظ کاشترک او کجعل ذی . تباین مرادفا فی المأخذ . بیتنہ قلب اولنمشدر « المخاطبه » مفعول معناسندہ مصدر در « اونا تاج » ناتج ایلہ مراد نتیجہ در « للجنس » لام علی معناسندہ در « کالتطعی » جمـ لک مفعول ثانسی اولوب مفعول اولی بولنان مضاف الیهنی فصل ایتدی « مفهوم ایسات » برهانک خطاسی یا مادہ سندہ و یاخود صورتندہ اولور « مادہ سندہ کی خطا » یا لفظندہ او اور اشتراک سبیلہ حاصل اولان خطا کی کہ او خطا حد اوسط واقع اولان لفظک ایکی و دہا زیادہ معنی باینندہ مشترک بولنسی سبیلہ حصولہ کاور حیض ایلہ طهر معناری باینندہ مشترک اولان (قرء) لفظنی ذکر ایدوب معنای حیضی مراد ایدرک « هذا قرء وکل قرء لایحرم الوطء فیہ » دیمک کی کہ « هذا لایحرم الوطء فیہ » ی انتاج ایدر . و یاخود متباین اولان لفظک مرادف کی اخذ اولنسی سبیلہ حاصل اولان خطا کی کہ سیف ایلہ صارم باینندہ تباین جزئی اولدیغندن کسمیہ جک صورتندہ قلنج واری یا پیلان شیئہ اشارتہ هذا سیف وکل سیف صارم دیدرک صارم ایلہ قاطع مراد

ایتدیکت حالدہ « هذا صارم » نتیجہ سنی و برسدہ ہونک
 ہانہ سندہ خطا و لوب اشبو خطا مبین مذکورک « زید انسان و کل
 بشر حیوان » مثالندہ کی مراد ف کی اخذار لئمندن نشأت ایتشدہ «
 و یاخورد قخبہ کاذبہ نک قخبہ صادقہ التباسدن طولانی من
 جہۃ المعنی اولور ایدیلن مکالمہ بی سن فہم ایت « (مثلاً ذاتی بی
 حکمدہ عرضی کی قلمی و نتیجہ بی مقدماتن برینک عینی یا مق
 و جنسہ نوعک حکمیلہ حکم اولنمق و غیر قطععی بی قطععی مثلی قلمی
 کبی .

والتان کالخروج عن أشکالہ * وترك شرط النبیج من اکمالہ

« والتان » اکتفاء بالکسر یا نک حذفیلہ در . « وترك شرط
 النبیج » الخروج اوزرینہ معطوفدر و نتیجہ انتاح معناسندہ در « من
 اکمالہ » شرطدن و یاخورد ترکدن حالدر اکمال ایلہ مراد تحصیلدر
 مؤلفک انقضای مقصودینہ اشبو اکمال لفظی کبی برشی ایلہ اشارت
 الیسی حسن اختتام صایلمور .

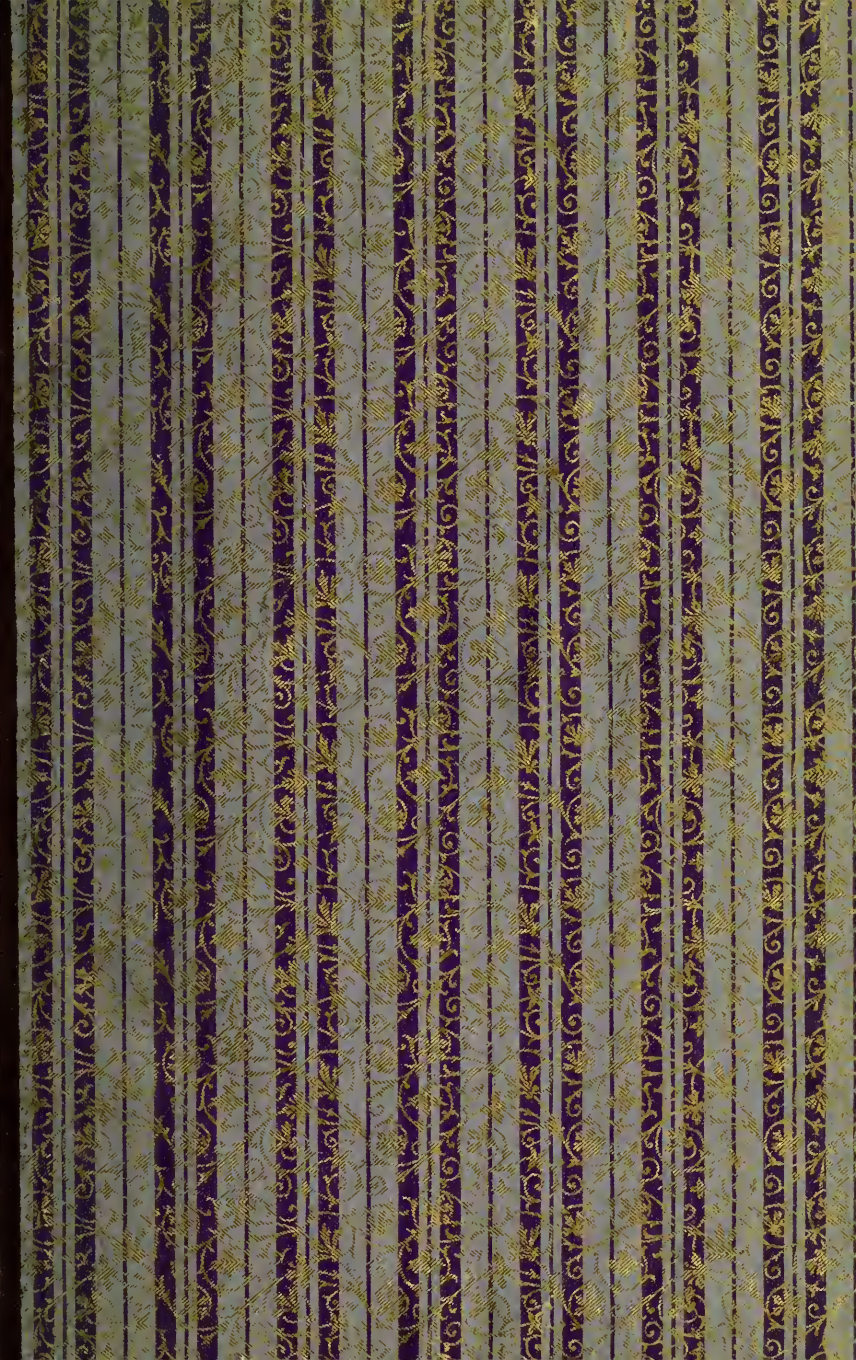
(مفهوم بیت) صورتدہ اولان خطا اشکال قیاسدن خروج
 ایتک واسباب اکمالدن اولدیغی حالدہ شرط انتاح ترک اولنمق
 کبیدر ایشتہ منطق حتمندہ کی کلام بورادہ ختام بولوب اپات
 آتیہ خاتمہ دعا ئیہ دن عبارت اولہرق معنامی ظاہر و اشبو
 منظومہ نک تاریخ تألیفہ دائر اولدیغندن ترجمہ سندہ لزوم
 کورلیوب یالکز بیتلرک درجیلہ اکتفا اولنمشدہ :

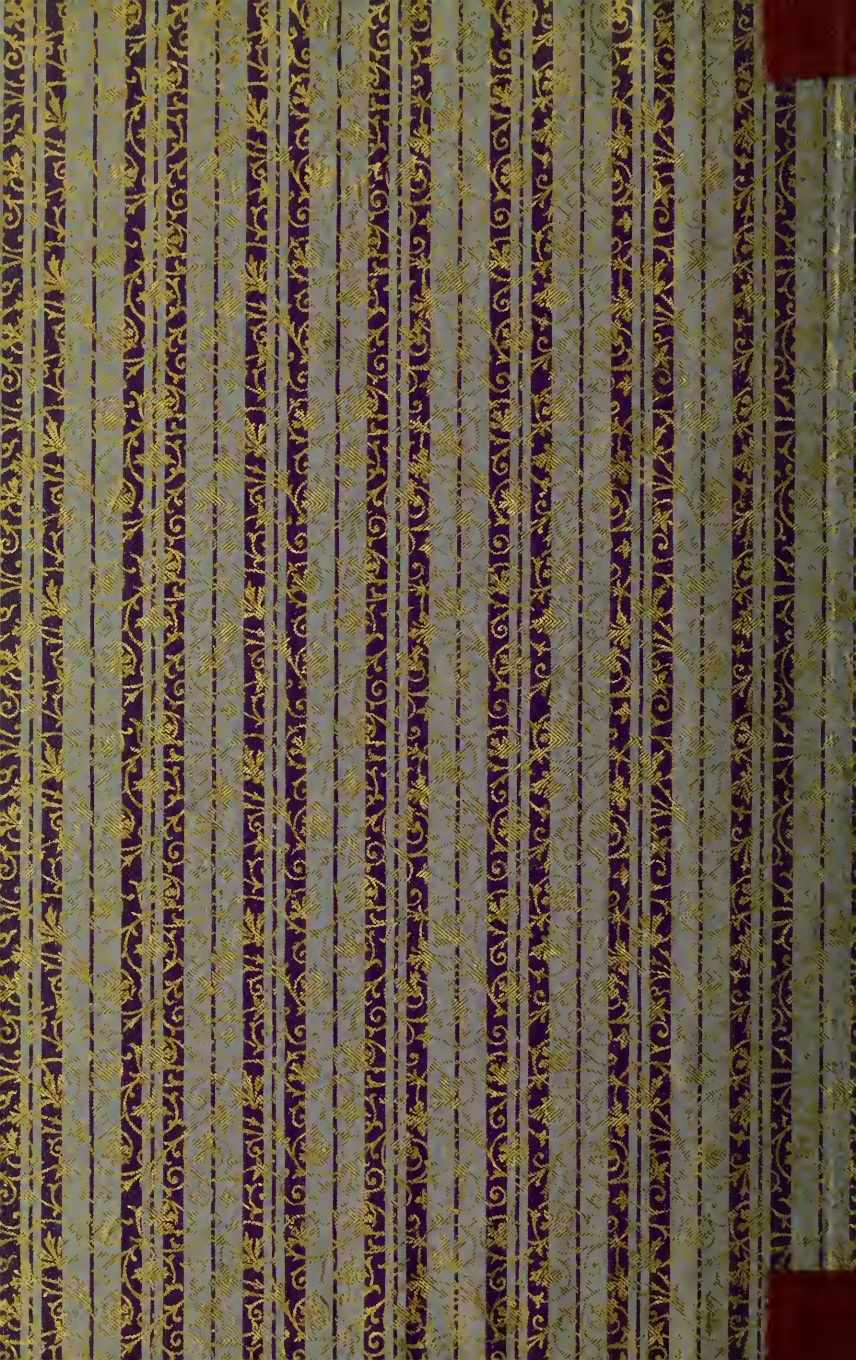
- هذا تمام الغرض المقصود * من أمهات المنطق المحمود
 قد انتهى محمد ربّ الفلق * مارمته من فنّ علم المنطق
 نُظِّمَهُ الْعَبْدُ الذَّلِيلُ الْمُفْتَقِرُ * لِرَحْمَةِ الْمَوْلَى الْعَظِيمِ الْمُقْتَدِرِ
 إِلَّا خَضِرَى عَابِدَ الرَّحْمَنِ * الْمُرْتَجَى مِنْ رَبِّهِ الْمَنَّانِ
 مَغْفِرَةٌ تَحِيطُ بِالْأَذْنُوبِ * وَتَكْشِفُ الْغَطَاءَ عَنِ الْقُلُوبِ
 وَأَنْ يَذِينَئِنَّا بِجَنَّةِ الْعُلَا * فَأَنَّهُ أَكْرَمَ مَنْ تَقَضَّلَا
 وَكُنْ أَخِي لِلْمَبْتَدَى مُسَامِحًا * وَكُنْ لِصَلَاحِ الْفَسَادِ نَاصِحًا
 وَأَصْلِحْ أَنْفُسَ آبَا لَتَأْمَلِ * وَأَنْ بَدِيهَةً فَلَا تَبْدَلِ
 إِذْ قِيلَ لَكُمْ مُزَيَّفٌ صَحِيحًا * لِأَجْلِ كَوْنِ فِيهِ قَبِيحًا
 وَقُلْ لِمَنْ لَمْ يَنْتَصِفْ لِمَتَصَدَى * الْعَذْرُ حَقٌّ وَاجِبٌ لِلْمَبْتَدَى
 وَلِبَنِي أَحَدَى وَعِشْرِينَ سَنَةً * مَعْذَرَةٌ مَقْبُولَةٌ مُسْتَحْسَنَةٌ
 وَكَانَ فِي أَوَائِلِ الْحَرَمِ * تَأْلِيفُ هَذَا الرَّجَزِ الْمُنْظَمِ
 مِنْ سَنَةِ أَحَدَى وَارْبَعِينَ * مِنْ بَعْدِ تِسْعَةِ مِنَ الْمِائِينَ
 ثُمَّ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سَرْمَدًا * عَلَى رَسُولِ اللَّهِ خَيْرٍ مِنْ هَدَى
 وَآلِهِ وَصَحْبِهِ الثَّقَاتِ * أَسْأَلُ لَكِنَّ سَبِيلَ النِّجَاةِ
 مَا قَطَعَتْ شَمْسُ النَّهَارِ إِرْجَا * وَطَلَعَ الْبَدْرُ الْمُنِيرُ فِي الدُّجَى

١	ديباجة ترجمه
٢	ترجمة ديباجة سلم
٣	نظم معاني الرب
٧	في المبادئ البشارة المنظومة
٩	فصل في جواز الاشتغال بالمنطق
١١	انواع العلم الحادث
١٢	انواع التقدم
١٣	انواع الدلالة
١٤	فصل في مباحث اللفاظ
١٧	فصل في نسبة اللفاظ للمعاني
١٩	فصل في الكل والكلمة والجزء والجزئية
٢١	فصل في المعارف
٢٦	باب في القضايا واحكامها
٣١	فصل في التناقض
٣٢	فصل في العكس المستوي
٣٤	باب في التماس
٣٧	فصل في الاشكال
٤٢	فصل في الاستثنائي
٤٥	فصل في لواحق القياس
٤٩	فصل في اقسام الحجمة
٥١	خاتمة

وكان الفراغ من ترجمة هذه المنظومة المفيدة في اواخر جادى
الاولى من شهور سنة الف وثلاث مائة وثلاث من الهجرة
النبوية على صاحبها افضل الصلاة واكمل التحية ولا حول
ولا قوة الا بالله العلى العظيم وصلى الله على خير خلقه محمد وعلى
آله وصحبه اجمعين والحمد لله رب العالمين آمين .

يؤندن اول معارف نظارت جليله سنك تقدير وتحسينه
و بعض فضلاى عصرك تقريضات بلاغت ينساته
مظهر اولان (ترجمان السالك فى القية ابن مالك)
نام اثر عاجزانهم دخى ان شا الله طبع
ونشر اوله جقدر

3 1761 06982223 7

BC

66

A7A759

1886